

Ирина САРЪИВАНОВА, Милена ЙОРДАНОВА

СУ „Кл. Охридски”, България

**КОРЕЛАТИВЕН ГРАМАТИЧЕН МИНИМУМ ПО СЪВРЕМЕНЕН
ТУРСКИ И ОСМАНСКИ ЕЗИК**

Irina SARAIIVANOVA, Milena YORDANOVA

St. Kl. Ohridski University of Sofia, Bulgaria

**CORRELATIVE GRAMMAR MINIMUM IN MODERN TURKISH
AND THE OTTOMAN LANGUAGE**

Ottoman Turkish is a hybrid language, formed as the result of a continuous process of adding numerous lexical and grammatical borrowings to the Turkic foundation. This hybridity appears to be a major obstacle to non-Turkish speaking learners of the old language and requires a different approach, implemented in a binary grammar of the Turkish language, targeted to a parallel teaching of both Ottoman and contemporary Turkish. The grammar units follow a gradual structure, in compliance with the principle of progression in education. It is a customised approach, designed exclusively in accordance with the most current demands and expectations of teaching a foreign language in the 21st century.

Keywords: Ottoman language, Turkish language, binary approach, grammar minimum

Ключови думи: османски език, турски език, бинарен подход, граматичен минимум

Османското изворно наследство в България предлага огромно количество неизследван материал (архивни документи, ръкописни и печатни книги, периодика, архитектурни паметници и др.), за чието проучване са необходими специалисти от най-различни области на науката, основна пречка пред които е самият език. В момента в България има само една магистърска програма по османистика, а обучение по османски език се извършва от малък брой институции. Езикът се изучава на академично ниво в редица държави, като обучението по османски се намира в особен възход в самата Република Турция, където през последните години се издават разнообразни като методика и съдържание учебни пособия, но неприложими в обучение, насочено към студенти с водещ български език. Изготвените досега учебни материали за обучение по османски през български език са съставени в края на XIX и началото на XX век, т.е. те са отпреди езиковата реформа (преминаването към латиницата през

1928 г.) и не отразяват актуалното съотношение между османския и съвременния турски език. Важно за един османист е да владее в определена степен съвременния език не само за по-лесно усвояване на османския, но и за да може впоследствие да ползва пълноценно научна и справочна литература на турски език.

Засилен е интересът към османския език и от студенти и специалисти от различни филологически и нефилологически области, което поставя на преден план необходимостта от адекватен модерен инструментариум за обучение. Малък брой от заинтересованите владеят съвременния език и не могат да ползват издаваните в Турция учебни граматики и помагала. В същото време специалност Тюркология традиционно предлага обучение по османски език на бакалавърско ниво, а през последните години във вид на магистърска програма, както и като следдипломен квалификационен курс. Особен акцент в обучението по османски език към катедрата е именно отварянето на магистърската програма и към магистранти, които нямат познания нито по стария, нито по съвременния език, което налага смяна в подхода на преподаване и обуславя актуалната потребност именно от специфична разработка с тази цел. Идеята за създаването на корелативен граматичен минимум възникна именно по време на разработването на магистърска програма „Османистика“, която е насочена и към неспециалисти, за които овладяването на турския е основа и необходимост за усвояването на османския език, но несъмнено е приложим и в други форми на обучение, свързани с преподаване на османски език.

Идеята за такъв вид структуриране на учебното съдържание е продиктувана от съществуващото значително различие между османския и съвременния турски език. Известно е, че за османския език се използва арабица (адаптиран персийско-арабски вариант), а за турския – адаптиран вариант на латинската азбука, която се въвежда във връзка с приетия през 1928 г. закон за новата турска азбука (*Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun*). Разликите се изразяват не само в графиката. Специфична черта на османския език е неговата хибридность, която се определява както в заемане на значително количество лексика от арабски и персийски език, но така и на граматични модели и конструкции. Нещо повече – някои автори са на мнение, че под влияние на тези процеси езикът дори губи част от тюркските си специфики. В различните изследвания по темата се акцентира и върху обстоятелството, че този език не се е използвал като средство за общуване сред всички обществени слоеве (Гьоксел&Кърслейк 2005, Щека 2007, Корнфилт 2010).

Спецификата на един мъртъв хибриден език изисква и по-различен методически подход към преподаването и овладяването му. Тюркският пласт в османския е надграден и обогатен с лексика и граматични конструкции от арабски и персийски език, което изисква познания и по тези два езика. Освен безспорното влияние на арабския и персийския, трябва да се отбележат и други езици (извън локалните взаимодействия в рамките на империята), лексика от които е запазена и до днес в съвременния книжовен турски, като гръцки, ита-

лиански, френски и др. Независимо обаче от промените, настъпили в езика в процеса на неговото историческо развитие, турската граматична основа не е изместена, поради което за овладяването на османския е задължително придобиването на базисни познания по турски език.

В рамките на българската научна общност досега не е предприеман подобен подход при изготвянето на граматичен компендиум за изучаване на османски език. Този методически проект е първи по рода си, тъй като дава възможност за паралелно преподаване и изучаване на двата езика през български.

Научните задачи, поставени от авторите на тази корелативна граматика, са свързани с проучване на корелацията между основни граматични категории, налични в турския и османския език: корелацията вокална и консонантна хармония, единствено – множествено число на съществителното име, видове именни словосъчетания, падежна система, прилагателно име, числително име, времена в изявително наклонение, служебни думи, словообразуване. Що се отнася до методиката, послужила за основа на този труд, прилага се лингводидактическо моделиране, базирано върху принципа за методическата целесъобразност в контекста на българската тюркологична школа.

Грамматичният минимум по турски език се отличава от всички изготвени досега граматика по релевантността и методическата целесъобразност на включените граматични явления, характерни за съвременния турски език и османския език. Изследването съдържа 15 глави, в които е разположен основният граматичен материал.

От друга страна е необходимо да се отбележи, че обучението по турски език и османски език е нужно да се осъществява чрез диференциален лингводидактичен подход. За тази цел се изгражда минимум по турски език за османисти и минимум по османски език, който да стъпи върху първия, като развие съответното граматично базово описание с оглед на спецификата на обучението по османски.

Този лингводидактичен модел се основава на бинарен подход, разработен в Катедрата по тюркология, отчитащ българската традиция при преподаването на различните граматични категории на турския език, и отчитащ съвременните нужди и изисквания при обучението по чужди езици. Минимумът по османски език отразява граматичната система, застъпена в минимума по турски език, като се добавят спецификите на мъртвия език. Бинарността тук се изразява в паралелното изучаване на мъртъв и съвременен език, а не на два съвременни езика. Структурирането на турския и османския език в отделни книжни тела е съобразено с необходимостта от паралелно изучаване и съпоставяне на елементите във всеки от езиците. То кореспондира с бинарния характер и заложените теоретични рамки при създаването на учебната граматика. Тази структура на турско-османска граматика в две книжни тела е полезна и за използ-

ването им интегрирано и поотделно с цел обучение само по турски език за начинаещи или само по османски език за хора, владеещи на базово ниво турски¹.

В начален етап на изучаване на османския от изключителна важност е подредбата и представянето на граматичните единици. Граматичният минимум по османски език е предвиден да отрази спецификата на вече усвоеното в минимума по турски език, но в арабографичния му вариант. Акцентът е поставен върху овладяването на османската графика, поради което съдържанието в отделните части не повтаря, а надгражда изложеното в граматичния минимум по турски език. Главната обучителна стратегия е да се отдели и подчертае различното, с оглед и на спецификите на арабската писменост.

Този подход обаче крие и немалко рискове. За разлика от живия, съвременен турски език, в който граматичните и правописните правила са сравнително ясно определени и заявени, нормата в езика на една държава, просъществувала над 600 години, е трудно да бъде ограничена в строги рамки. В процеса на своето развитие езикът е претърпял множество промени, някои от които са само щрихираны в единични изследвания. Трудно е да се обхване в пълнота огромното разнообразие от форми и норми не само в диахрония, но дори и за всеки един от периодите на развитие на османския. За начален етап на обучение по османски език подобна дълбочина на изследване не е нито целесъобразна, нито търсена. Тъй като методическият подход, избран за този корелативен граматичен минимум, е пряко обвързан с усвояването на живия език, при изготвянето на граматиката по османски е водеща нормата на късния етап от развитието на стария език, като най-близък до съвременния. Макар поставената времева рамка да не позволява изчерпателност, при някои знакови езикови явления са посочени и правила, валидни за по-ранни периоди. Корелативният подход позволява ефективно усвояване на графиката и поетапно затвърдяване на изучения граматичен материал. Крайна цел е изграждането на умения за четене и превод на популярен художествен или публицистичен печатен текст на османски език от края на XIX и първите три десетилетия на XX век.

Граматичният минимум по османски език е предназначен да подготви желаещите да изучават османски език на въвеждащо, или начално ниво, с акцент върху графичната, фонетичната и лексико-граматичната система на тюркския пласт в езика. Така се затвърдяват знанията, получени от граматичния минимум по турски език, и се полага необходимата езикова основа, която впоследствие може да бъде надградена както в теоретичен, така и в практически аспект.

¹ Съществен положителен аспект при изготвянето на компендиума е възможността по време на създаването му отделните компоненти да бъдат системно приложени в реалната практика и теренно апробирани. На тази база изводите, до които се достигна в теоретичен план, отчитат получените в практиката резултати и имат приносен характер.

Османистиката е обширна научна област, която осигурява поле за изява на различни специалисти. Овладеяването на граматичната база, върху която е изграден този мъртъв арабографичен език, дава възможност получените знания да бъдат надграждани според индивидуалните потребности и намерения, с приложимост както в различните дисциплини, изучавани в магистърската програма, така и в по-нататъшното израстване на османистите в езикознанието, историята, историографията, теологията, етнографията, фолклора и др. Този специфичен подход спомага за подготовка на широк кръг от специалисти от хуманитарни специалности за нуждите на изследването на османските архиви в България.

Грамматичният компендиум, изграден на бинарна основа, предполага конструирането на необходимия и достатъчен минимум от граматични явления в двата езика, като се предвижда създаването и на надграждащо продължение.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Баскаков 1981:** Баскаков, Н. *Алтайская семья языков и ее изучение*. Москва: Издательство восточной литературы.
- Боев 1989:** Боев, Ел. Тюркология. Реалност и терминология. // в. *Студентска трибуна*. 06 юли, бр. 41/1426. Годината ХLI. Приложение.
- Боев 2000:** Боев, Е. Тюркологията като наука и обществена практика. // *История на българите: потребност от нов подход. Преоценки*. София: Тангра ТанНакРа, 85–106.
- Веселинов 2000:** Веселинов, Д. Езиковата политика на Съвета на Европа. // *Чуждо-езиково обучение*, кн. 2, 14–20.
- Йорданова 2015:** Йорданова, М. *Грамматичен минимум по турски език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Кононов 1956:** Кононов, А. *Грамматика современного турецкого литературного языка*. Москва – Ленинград: Издательство Академии наук СССР.
- Саръиванова 2015:** Саръиванова, И. *Грамматичен минимум по османски език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Щека 1996:** Щека, Ю. *Интенсивный курс турецкого языка*. Издательство Московского университета.
- Ярцева 1998:** *Большой энциклопедический словарь. Языкознание*. (гл. ред. Виктория Ярцева) Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998.
- Guise 2013:** Guise, J. *The Turkish Language Explained for English Speakers: A Treatise on the Turkish Language and its Grammar*. Manisa Turkish.
- Göksel, Kerslake 2005:** Göksel, A., C. Kerslake. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London – New York: Routledge.
- Göksel, Kerslake 2011:** Göksel, A., C. Kerslake. *Turkish: An Essential Grammar*. London – New York: Routledge.
- Kornfilt 2010:** Kornfilt, J. *Turkish*. London – New York: Routledge.
- Lewis 2000:** Lewis, G.L. *Turkish Grammar*. Oxford University Press.